

НЕКОЛИКО НАПОМЕНА О НАКНАДИ ИЗ ОСИГУРАЊА ЗА ШТЕТЕ КОЈЕ СУ ПРОУЗРОКОВАНЕ РАДИ СПРЕЧАВАЊА НАСТУПАЊА ОСИГУРАНОГ СЛУЧАЈА

Детаљнијој обради појединих питања из области права осигурања у нашој се правној теорији не посвећује одговарајућа пажња, нарочито ако узмемо у обзир чињеницу да је значај уговора о осигурању у новије време у великој мери порастао. Жеља нам је да у овом чланку укажемо на неке проблеме у вези с једним недовољно обрађеним или чак и уопште необрађеним питањем из ове области чија је сложеност и са теоријске и са практичке тачке гледања посматрано већа него што то може изгледати на први поглед.

1. Теоријске дефиниције уговора о осигурању, а и оне малобројне које се могу наћи у законским прописима неких земаља, најчешће се ограничавају на одређивање права и обавеза уговорних страна. Обично се каже да је уговор о осигурању такав уговор којим једна страна, осигурач, преузима обавезу да другој страни, осигуранику, или трећем лицу у чију корист је уговор склопљен накнади штету односно исплати или исплаћује одређену суму новца у случају да наступи у уговору предвиђени догађај, док друга страна, осигураник, преузима обавезу да за то плати одређену премију. За исплату накнаде из осигурања потребно је према томе, поред осталих елемената који за нас у овим разматрањима неће бити од значаја, да је наступио догађај предвиђен у уговору о осигурању: у случају осигурања од пожара да је осигурани предмет изгорео, у осигурању од живота да је осигурано лице умрло, итд. Из оваквих дефиниција нужно произилази закључак да штете које нису наступиле реализацијом ризика обухваћеног осигурањем осигурач није обавезан да накнади.

За разлику од оваквих дефиниција, у којима је тежиште на осигураном случају као последици ризика обухваћеног осигурањем, постоје и такве дефиниције уговора о осигурању које за елемент од којег зависи наступање обавезе осигурача узимају ризик као узрок штете. Оне су међутим ређе од првих. То су, на пример, оне дефиниције осигурања према којима је осигурање „компензација [...] скупа ризика исте природе која због исплате која се назива премија или допринос допушта пружање [...] одређених престација за случај да наступи околност која је у стању да изазове невољу“ (1), или дефиниције према којима је уговор о осигурању „споразум којим се једна страна (осигураник), која има интерес да се заштити од ризика, обавезује да плаћа премије, а друга страна (осигуравач) да ту заштиту организује на узајамној основи“ (2). Према нашем мишљењу, оваквим дефиницијама не би било супротно ако би се сматрало да обавеза осигурача на исплату накнаде из осигурања од одређеног ризика постоји не само кад се тај ризик реализовао тако да је наступио

(1) Monette— De Villé —André: *Traité des assurances terrestres*, Paris—Bruxelles 1949, t. I, pp. 41—46.

(2) Др Н. Николић: *Уговор о осигурању*, Београд, 1957, No 37, с. 43.

осигурани случај него и онда кад је проузрокована штета да би било спречено наступање осигураног случаја. Ово из разлога што је према овим дефиницијама обавеза осигурача у зависности од ризика као узрока осигураног случаја а не као у првим дефиницијама од осигураног случаја као последице ризика обухваћеног осигурањем.

2. Случајеви кад се једна штета проузрокује зато што је то једини начин да се спречи наступање друге која би била већа доста су чести. Такав случај наступа кад неко убије туђу животињу која га је напала, оштети туђу зграду да би лакше угасио пожар на својој, жртвује неку своју ствар ради спречавања надирања воде или ширења пожара, у поморству су то сви случајеви заједничких хаварија и сл. У грађанском праву се овакве штете, уколико испуњавају одређене услове, сматрају у зависности од ситуације штетама из крајње нужде или употребом своје ствари у туђу корист а накнађују их на првом месту лица која су створила опасност или, ако таквих нема, лица која због њиховог проузроковања имала користи. Тако мађарски Грађански законик (§ 108, ст. 3) одређује:

„У случају кад се опасност која угрожава живот или имовину више лица отклања уништењем појединих предмета који се налазе у опасности, штета која из тог настане, а уколико је уништење ових предмета било нужно, расподељује се на лица која су била у опасности сразмерно степену њихове заинтересованости за отклањање исте; ово правило се исто тако примењује и приликом расподеле трошкова нужних за отклањање опасности“.

О томе како се овакви случајеви решавају ако је осигурани предмет био у опасности, да ли се тада може сматрати да је осигурач заинтересован за отклањање опасности и да према томе треба да сноси штету у вези с тим, у законским прописима, правилима и општим условима осигурања, судској пракси и правној теорији само се изузетно могу наћи директни одговори. Детаљније се обично третира једно питање обавезе осигурача да накнади трошкове спасавања остатака осигураног предмета после наступања осигураног случаја а оно нас овде не интересује.

Од ретких законских прописа који изричито одређују да је осигурач обавезан да накнади штете које су проузроковане у циљу онемогућавања наступања осигураног случаја треба због њихове јасноће и свеобухватности нарочито истаћи Законик међународне трговине ЧССР из 1963 и чехословачки Грађански законик из 1964 (3). У чехословачком праву је према томе питање које нас у овом чланку интересује изричито регулисано законским одредбама тако да није потребно да се одговор тражи у тумачењу одредби у којима је дата дефиниција уговора о осигурању. Међутим, интересантно је ипак приметити да и дефиниција уговора о имовинском осигурању која се налази у § 345 чехословачког Грађ. законика дозвољава закључак да је осигурач обавезан да накнади штете проузроковане да би било спречено наступање осигураног случаја (4).

(3) Законик међународне трговине (§ 585): „Осигурач је дужан да осигуранику накнади трошкове које је као нужне и корисне учинио за отклањање непосредне опасности наступања осигураног случаја [...]“, а Грађански законик (§ 365): „Осигураник има право на накнаду трошкова које је разумно поднео за спречавање наступања осигураног случаја који је непосредно претио осигураној имовини“.

(4) „Осигурањем се грађанима осигурава право на исплату новчаних средстава за подмирење потреба које настају из случајних догађаја“.

Исто решење прихваћено је у погледу штета од пожара и поплава у совјетском Закону о обавезном осигурању из 1940 (чл. 3, ст. 2), а само у погледу штета од пожара у бугарском Закону о осигурању имовине из 1958 (чл. 4, т. б). И стари „Трговачки закон ваљан за Хрватску и Славонију“ изједначавао је у погледу обавеза осигурача са штетама од пожара и штете ради спречавања пожара (§ 491, ст. 2) (5).

У ову групу затим долазе и они прописи о поморском осигурању који одређују да је осигурач дужан да исплати накнаду из осигурања за заједничке или засебне хаварије које су проузроковане у циљу избегавања наступања осигураног случаја, као што су чл. 66, ст. 6 енглеског Закона о поморском осигурању из 1906 и чл. 290, ст. 1. пољског Поморског законика из 1961 (6).

С друге стране, за разлику од ових малобројних законских одредаба у којима је изричито одређено да је осигурач обавезан да накнади штету проузроковану у циљу спречавања наступања осигураног случаја, није нам позната ни једна законска одредба која би искључивала овакву обавезу осигурача. То значи да се у већини прописа ово питање изричито не регулише.

У правилима и општим условима осигурања одредбе које нас интересују нешто су чешће. Тако према нашим Правилима за осигурање потраживања према иностраним задружним и комуналним организацијама и приватним фирмама (чл. 4, ст. 4), обавеза осигурача на исплату накнаде из осигурања наступа и у случају кад је осигураник у сагласности са осигурачем, због тога што је постојала опасност да наступи осигурани случај, уновчио робу којом је још могао да располаже и при том претрпео губитац на цени. Интересантно је приметити да ова правила за наступање обавезе осигурача захтевају да је он пристао на проузроковање штете којом је спречено наступање осигураног случаја док наведени законски прописи не захтевају такву сагласност.

Осигурањем по нашим генералним полисама покривени су и трошкови (награде) који су разумно учињени у циљу да се избегне штета или да се већ настала штета смањи. Према Правилима за комбиновано осигурање моторних возила (чл. 1, ст. 1, т. 5) осигурач је обавезан да накнади штету проузроковану свесно предузетим поступцима од стране возача у циљу отклањања штете која је непосредно претила возилу и путницима или да би се избегло проузроковање штете трећем лицу или стварима трећег лица (тзв. штете из хуманих разлога). Ова правила су, као што се види, врло широка у погледу обавезе осигурача да накнади штете проузроковане

(5) „Непосредно штети од пожара једнаком се сматра штета, која поводом пожара, букнувшег у сусједних зградах, настане на осигураних зградах гашењем или брањењем. То ваља напосе, када се осигурани предмети униште или оштете гечајем гашења или брањења“.

(6) Чл. 66, ст. 6, енглеског Закона: „Ако друкчије није изричито уговорено, осигурач није у обавези ни за какву заједничку хаварију или допринос за заједничку хаварију, осим ако је штета била проузрокована у циљу избегавања или у вези избегавања опасности од које је закључено осигурање“; чл. 290, ст. 1, пољског Законика: „Осигурач је обавезан да накнади уговорацу осигурања све неопходне и целесходне трошкове учињене у циљу очувања осигураног предмета, избегавања штете или смањења њеног обима [...]“.

ради спречавања наступања осигураног случаја. Она предвиђају постојање овакве обавезе као у случају кад је спречено наступање штете која би била покривена осигурањем самог возила, тако и у случају кад је спречено наступање штете која би била покривена осигурањем од одговорности. — Слично томе и према Правилима за осигурање животиња (чл. 2, ст. 1, т. 3) осигурач је обавезан да накнади штету проузроковану принудним клањем због болести и несрећног случаја, кад животињи прети непосредна опасност угинућа, те се клање врши у циљу искоришћења односно смањења штете (принудно клање због непосредне опасности по живот).

Према совјетским правилима за добровољно осигурање пољопривредне технике и механизованих транспортних средстава који припадају колхозима из 1960 (§ 19, ст. 3), колхозу се накнађују и разумно поднети трошкови за спасавање осигураним имовине и предупређење или смањење штете (премештање имовине на безбедно место). Исту одредбу садржи и § 11 совјетских Правила за добровољно осигурање имовине задружних и друштвених организација из 1965.

У стандардној полиси за осигурање од пожара Северноамеричког осигуравајућег друштва (*Insurance Company of North America, Philadelphia, Standard Fire Policy*) утврђено је, приликом одређивања ризика обухваћених осигурањем, да друштво осигурава предмете наведених у полиси од директних штета од пожара, грома и склањања због опасности обухваћених осигурањем из угрожених просторија. Међутим, у општим условима осигурања који су отштампани на полеђини ове полисе одређено је да друштво неће накнадити штету ако је проузрокована непажњом осигураника да предузме све разумне мере да спаси и сачува имовину за време и после штете, или кад је имовина угрожена пожаром у суседним просторијама. На тај начин је домаћа опште одредбе о томе да је осигурач дужан да накнади штете проузроковане ради спречавања наступања осигураног случаја у ствари врло много сужен.

Према италијанској полиси за осигурање од пожара (*Polizza Italiana di assicurazione contro i danni dell'incendio*) са штетама од пожара изједначене су и оне штете које су проузроковане осигураном ствари по наређењу надлежне власти у циљу спречавања или смањења пожара.

У правилима осигурања има, међутим, и друкчијих одредаба. Тако је према чл. 8. мађарских правила за осигурање кредита осигураник обавезан да учини све што је у његовој моћи да осигурани случај не наступи али трошкови који би при том настали падају на његов терет.

Ипак, највише је оних правила осигурања која, слично законским прописима, изричито не регулишу питање које нас у овом чланку интересује. Наиме, право осигурања упоште па тако и правила осигурања као један од формалних извора тог права једнодушно је и недвосмислено у том смислу да је осигураник дужан да предузме све мере које су с обзиром на конкретну ситуацију могуће да би се спречило наступање осигураног случаја. Ко ће сносити трошкове, губитке или оштећења, уколико би ради тога морали бити проузроковани, решава се у пракси од случаја до случаја, онда ако осигураник поднесе захтев да му се таква штета накнади.

У ствари осигураници доста ретко подносе овакве захтеве с једне стране због тога што им правила осигурања најчешће изричито не дају право на накнаду оваквих штета а с друге стране због тога што су задовољни тиме што су мањом штетом успели да избегну већу па им не изгледа да је могуће и на месту да и за ту мању штету траже накнаду.

У том су погледу нарочито карактеристична наша Општа правила за осигурање имовине која у чл. 3 одређују да је осигураник дужан да се придржава уговорених мера чија је сврха да се спречи повећање и остварење опасности као и да извршава мере које му је прописао надлежни орган ради заштите ствари од опасности (ризика) које су обухваћене осигурањем (заштитне одредбе и мере). Осигурач има право да врши контролу извршења уговорених и осигуранику прописаних заштитних одредаба и мера. Ако осигураник не изврши или повреди уговорене односно прописане му заштитне одредбе и мере, осигурач има право да према оцени околности смањи одштету у мери у којој је штета проузрокована том повредом. Очигледно је да према овим Правилима осигураник нема право на накнаду ако је уговореним мерама успео да спречи остварење опасности обухваћене осигурањем, што се може објаснити тиме да је уговором о осигурању преузео обавезу да предузима те мере и у складу с тим је одређена и премија. Међутим, питање свих осталих мера, а оне су за праксу и те како значајне, остало је отворено. У ствари, на основу начина на који је у већини наших правила (у случају осигурања од пожара, на пример) одређена обавеза осигурача требало би закључити да је он обавезан да плати накнаду из осигурања само за наступеле осигуране случајеве а не и за њихово спречавање. Друкчије регулисање је код нас изузетак о чему су примери већ изнети.

Што се тиче судске праксе о овом питању, јасно се могу приметити два потпуно супротна становишта. Према оном које је прихваћено у америчкој савезној држави Пенсилванији ако пожар бесни у суседству али још није достигао просторије у којима се налазе осигуране ствари, њихово уклањање због тога што се разумно могло сматрати да постоји непосредна опасност не даје осигуранику право на накнаду штете по основу осигурања од пожара. Неке друге америчке и канадске судске одлуке стоје, међутим, на супротном становишту јер се према њима по основу осигурања од пожара морају накнадити и штете проузроковане да осигурани случај не би наступио али под условом да су проузроковане разумно (7). Нисмо успели пронаћи ни једну пресуду која би показивала какав се став код нас у судској пракси заузима у погледу овог питања али према неким подацима и пракса наших привредних судова стала је на становиште да обавеза осигуравајућег завода на накнаду штете постоји и у случају ако је осигураник учинио какве трошкове који су били целисходни ради спасавања осигуране робе од опасности обухваћене осигурањем за коју је било извесно да ће наступити (8). Да ли је штетна радња била разумна оцењује се као

(7) Mac Gillivray. »Insurance Law«, by Denis Browne, vol. 2, Лондон 1961, No 1746, 1747 и 1748.

(8) Податак из белешке објављене у часопису „Привредни преглед“ од 15. октобра 1965, с. 8.

фактичко питање, осим у судској пракси неких земаља у вези са заједничким хаваријама. Наиме, у судској пракси Енглеске и САД врло се строго оцењује разумност приликом проузроковања заједничке хаварије тако да се сматра да само стварна опасност оправдава жртву или трошак. Штета која је савесно проузрокована у веровању да опасност постоји, мада у ствари није постојала, не може представљати заједничку хаварију. Овакво је решење као сувише круто критиковано чак и од стране неких енглеских аутора (9).

У теорији осигурања се мишљења о овим питањима могу наћи само изузетно. Нешто им се више пажње посвећује само у области поморског осигурања, у вези са заједничким хаваријама.

3. Пре него што пређемо на анализу елемената од којих по нашем мишљењу зависи одговор на питање да ли би осигурач требало да буде обавезан да накнади штете које су проузроковане да би било спречено наступање осигураног случаја, а посебно ради тога да би било олакшано узимање става о овом питању, биће корисно ако се прво задржимо на неким детаљима које је релативно лакше решити а који могу замаглити проблем ако га приликом његовог решавања од њих не апстрахујемо.

Тако је пре свега несумњиво да је осигурач који је дао сагласност да се предузму одређене радње у циљу спречавања наступања осигураног случаја обавезан да накнади губитке, оштећења и трошкове који би били проузроковани предузимањем таквих радњи.

Ове радње може да изврши како осигураник тако и треће лице. За одговор на питање да ли је осигурач обавезан да накнади штете које би тиме могле бити проузроковане ова чињеница несме бити од значаја. Исто тако мора бити ирелевантно ко је претрпео штету ради спречавања наступања осигураног случаја: осигураник или треће лице. У погледу накнаде оваквих штета осигураник и треће лице морају бити у истом положају; не би се никако могло оправдати и само би у пракси могло имати штетних последица ако би се стало на становиште да осигуранику који је претрпео штету ради спречавања наступања осигураног случаја не припада накнада док треће лице у таквом случају може од осигурача захтевати накнаду или обратно (10).

За обавезу осигурача морало би према нашем мишљењу исто тако бити без значаја да ли је штета ради спречавања наступања осигураног случаја наступила на самом осигураном предмету или на неком другом, затим да ли се састојала у губитку, оштећењу или трошку, па чак и то да

(9) Више података као и литература о овом питању налази се у нашој монографији „Поморске хаварије“, Београд, 1965, с. 43.

(10) Овде се можемо послужити аналогизом са случајевима проузроковања штете ради смањења последица осигураног случаја. Тако је, на пример, једном својом пресудом Окружни суд у Скопљу уважио захтев лица које је учествујући у гашењу пожара претрпело штету која се састојала у оштећењу здравља и одела према осигурачу који је осигурао од пожара зграду која се упалила, и то из разлога што је објект у вези са чијим је гашењем тужилац претрпео штету био осигуран, што је због штете од пожара на згради њеном власнику исплаћена накнада из осигурања и што је овим гашењем спречено наступање веће штете (Гж. бр. 245/63 од 17 априла 1963). Суд је у овом случају оштећеном лицу досудио на терет осигурача чак и накнаду моралне штете.

ли је довела до успеха, у том смислу да је осигурани случај спречен или су његове последице смањене, или је осигурани случај ипак наступио у истом обиму као да она није проузрокована. Разлог за овакав став лежи у чињеници: да је у основи свих тих варијација исти циљ, тј. борба против реализације ризика обухваћеног осигурањем као и то да би у пракси сваку разлику између ових ситуација било често немогуће консеквентно спровести.

И најзад, за одговор на питање да ли треба да постоји обавеза осигурача на накнаду штета које су проузроковане да не би наступио осигурани случај без значаја је да ли је опасност претила неком лицу или предмету. Истина, у поморском праву има случајева кад лица која су спасена из опасности не дугују никакву накнаду (11) али то су само изузеци. По правилу се у грађанском праву у оваквим ситуацијама не прави разлика према томе да ли су лица или ствари били у опасности, а и у области осигурања овакво би разликовање могло довести до нелогичних ситуација. Било би врло тешко објаснити, на пример, да лице које је спасавало осигурано лице из упаљене зграде нема право да од осигурача захтева накнаду штете, ако је том приликом претрпело штету, али да лице које је у истој таквој ситуацији спасавало ствари из упаљене зграде има право да захтева накнаду штете од осигурача те зграде. Оваквом би се резонувању очигледно могли истаћи сви они приговори који се обично истичу противницима накнаде моралне штете (12).

Остаје према томе отворено питање да ли би осигурач требало да буде обавезан да накнади штету проузроковану да не би наступио осигурани случај а од њега у том погледу није била затражена сагласност, при чему није од значаја да ли је штету проузроковао односно претрпео осигураник или неко треће лице, да ли је та штета наступила на осигураном предмету или неком другом, да ли се састојала у губитку, оштећењу или трошку и да ли је довела до успеха. За наше право и друга у којима ово питање није решено на изричит начин одговор има вишеструки значај: за теорију осигурања, судску праксу и евентуалне будуће прописе. За она права и у погледу ових ситуација где прописи и правила осигурања дају одговор на ово питање, његов значај се углавном ограничава на ситуацију де леге ференда, и то ако би тај одговор био друкчији од решења које је прихваћено у позитивном праву.

4. У ситуацији каква је ова која је до сад изложена, а нарочито с обзиром на шароликост у решењима, одговор на постављено питање треба тражити у општијим принципима осигурања, на првом месту у функцији осигурања.

Функција осигурања је да лицима која су у циљу борбе против опасности којима су изложена одређеним уплатама формирала ризичну зајед-

(11) Чл. 5. Бриселске конвенције о помоћи и спасавању на мору и правило XVII Јорк-Антверпенских правила.

(12) У нашој пракси било је већ више случајева да су осигурачи исплаћивали чак и знатне износе лицима која су осигурана лица спасавала из опасности али су те исплате вршене у облику награде. Питање обавезе осигурача да накнади евентуалну штету није се постављало.

ницу пружи накнаду уколико би се таква једна опасност остварила. У том смислу и наш Закон о осигуравајућим заводима и заједницама осигурања из 1961 већ у чл. 1, ст. 1, каже да се осигуравајући заводи оснивају „у циљу обезбеђивања финансијских средстава за исплаћивање накнада односно уговорених износа када наступе догађаји који угрожавају имовину и лица“. Старији теоретичари осигурања сматрали су уговор о осигурању уговором о купопродаји којим се за одређену цену купује сигурност. Данаас се оваква дефиниција са правнотехничког становишта не може сматрати правилном али ипак она врло рељефно показује суштину функције осигурања, бар што се тиче већине његових грана.

Посматрајући проблем који нас интересује у овом чланку у вези са овакво одређеном функцијом осигурања, мора се закључити да осигурање не би у потпуности извршило своју функцију ако се из његових фондова не би накнађивале и штете које су проузроковане у циљу спречавања наступања осигураног случаја. Накнада оваквих штета је са становишта обезбеђења и сигурности осигураника исто тако неопходна као и накнада из осигурања за наступеле осигуране случајеве. Што се осигурача па и читавог друштва тиче, може се чак рећи да је накнада оваквих штета повољније решење него исплата накнаде из осигурања за наступале осигуране случајеве. Ове би штете наине већ по самој својој природи требало да буде ниже него што би биле оне које би наступиле да се опасност обухваћена осигурањем остварила и да је наступио осигурани случај које би осигурач морао накнадити а осигурани предмет је, кад је у питању осигурање ствари, сачуван од уништења или бар од онаквог оштећења какво би претрпео да се остварио осигурани случај. Ако је спасен људски живот, корисност оваквих штета се уопште не може мерити новцем.

С друге стране, модерно осигурање има све више за функцију не само репарацију штете него и спречавање њеног наступања. Ова се превентивна функција огледа или у томе што се из средстава осигурања финансирају мере за спречавање наступања осигураних случајева или у томе што осигурач стимулира осигураника на спровођење оваквих мера путем снижавања премије осигурања уколико су на предметима које треба осигурати примењиване одређене мере сигурности. Наведени наш Закон одређује у том погледу у чл. 1, ст. 2, да „осигуравајући заводи организују и предузимају, сагласно важећим прописима, мере за спречавање и сузбијање догађаја који угрожавају осигурану имовину и лица“. И са тог аспекта посматрано осигурач треба да буде обавезан да накнади штете које би биле проузроковане у циљу спречавања наступања осигураног случаја. Овакве су штете у ствари један од најбољих начина за спровођење превенције јер осигураника извесност да ће му оне бити накнађене подстиче да стварно предузме све што је у његовој моћи да осигурани случај не наступи што иначе можда не би учинио.

У вези с тим изгледа нам даље да у прилог закључка да би осигурач требало да буде обавезан да накнади штете проузроковане у циљу спречавања наступања осигураног случаја говори и један важан разлог практичке природе. Осигураник је наине, према праву осигурања свих земаља обавезан

да предузима мере за спречавање наступања осигураног случаја односно за ублажавање његових последица и тај принцип очигледно треба подржати. Међутим, ако осигурач не би био обавезан да накнади штете које би том приликом могле наступити, сигурно је да ће то имати бар у извесној мери негативне последице на обухват осигурања. Људи ће се уздржљивије осигуравати ако им осигурање не буде пружило потпунију заштиту. С друге стране, они који би закључили осигурање сигурно би много пута нашли могућности да своју обавезу у правцу спречавања наступања осигураног случаја изиграју. Осигурачи осећају ове тешкоће и зато врло често плаћају штете проузроковане да не би наступило осигурани случај чак и онда кад на то нису изричито обавезни тако да ова плаћања могу изгледати као плаћања *ex gratia* или из кулантности.

На крају, што се премије тиче, јасан став о томе да је осигурач обавезан да накнади штете проузроковане ради спречавања наступања осигураног случаја не би смео да има никаквих нежељених последица. Осигурач је приликом утврђивања премије узео у обзир фреквенцију и интензитет евентуалних осигураних случајева, па је чак узео у обзир и одређени процент сигурности. Ако је неком штетом спречено наступање једног осигураног случаја или су ублажене његове последице, за осигурача то глобално посматрано може имати за последицу само нижу обавезу јер су ове штете по правилу ниже од осигураних случајева који би наступили да оне нису биле проузроковане.

5. Ако заузмемо став да осигурач у принципу треба да буде обавезан да накнади штете које су проузроковане у циљу спречавања наступања осигураног случаја, несумњиво је да треба да одредимо и елементе од којих зависи наступање ове обавезе. Реч је при томе само о елементима који су специфични за овакву ситуацију. Остали елементи који су у вези са постојањем обавезе осигурача уопште, као што су постојање уговора о осигурању, плаћање премије, губитак права на накнаду из осигурања и сл., нису за нас на овом месту од интереса.

Први од тих елемената несумњиво мора бити постојање опасности и то непосредне опасности која прети наступањем осигураног случаја. Пошто овај елемент стоји у основи читавог разматрања толико је несумњив да га није потребно ближе објашњавати.

Други елемент који се као и први просто намеће при сваком размишљању о овим проблемима је разумност предузете радње. Осигурач може да буде обавезан да накнади само оне штете које су разумно проузроковане у циљу спречавања штета које би биле покривене осигурањем. Ову разумност треба ценити као правни стандард, значи с обзиром на конкретну ситуацију и према томе да ли је предузето све оно што би у таквој ситуацији предузео просечан грађанин. Није, значи, потребно да је предузета радња апсолутно посматрано једина односно најбоља која се у конкретной ситуацији могла предузети. На тај начин осигурач може бити обавезан да накнади и оне штете које су проузроковане мада осигураном предмету или лицу није претила никаква опасност али се разумно могло веровати да опасност постоји, затим ако је опасност која је претила била друга а не она

за коју се веровало да прети и сл. Свако друкчије решење било би сувише круто и без сумње би довело до тешкоћа, нелогичних ситуација и оклевања приликом предузимања мера за спречавање наступања осигураног случаја.

Трећи елемент везан је за природу опасности која прети осигураном предмету. Осигурач може бити обавезан да накнади само оне штете које су проузроковане у циљу спречавања реализовања неке од опасности обухваћене осигурањем. То би, на пример, значило да би трошкове око заштите осигураних предмета од поплаве осигурач могао бити обавезан да накнади само ако је у вези с тим предметима преузео у осигурање ризик поплаве.

С друге стране, за наступање обавезе осигурача, ако постоје ови елементи, не сме бити од значаја да ли је предузетим мерама стварно спречено наступање осигураног случаја или се касније утврди да он не би наступио и да оне нису предузете. Исто је тако свеједно да ли је штета која је проузрокована предузимањем мера да би се спречило наступање осигураног случаја иста она која би наступила и да те мере нису предузете или друкчија. Осигурач би тако, на пример, могао да буде обавезан да накнади штете од воде која је употребљена да би се спречило ширење пожара на осигурану ствар, мада би, да она није употребљена, био обавезан да накнади штету од пожари.

6. Јасно је да обавеза осигурача да накнади штету која је проузрокована да не би наступио осигурани случај не може бити неограничена. Горњу границу његове обавезе, као и у случају наступања осигураног случаја представља сума осигурања. Изузетак би представљао једино случај да је осигурач пристао на то да на њега падну последице предузимања одређених мера кад његова обавеза може премашити суму осигурања.

Проблем се, међутим, појављује кад штета проузрокована предузетим мерама не достиже суму осигурања али прелази штету која би наступила да је остављено да наступи осигурани случај. Да ли је у таквом случају сума коју би осигурач био дужан да плати да је наступи осигурани случај горња граница његове обавезе и за штете које су проузроковане да не би наступио осигурани случај?

Чисто теоријски посматрано овакво би се решење можда и могло бранити. Међутим, у пракси би оно довело до знатних тешкоћа јер би у сваком конкретном случају требало доказивати колика би била штета да је наступио осигурани случај а то је врло тешко и у ствари би се сводило на обичне хипотезе. Било би зато боље ако би се у законским прописима о уговору о осигурању, полисама и типским условима осигурања одредило да је осигурач дужан да накнади све штете које су проузроковане у циљу спречавања наступања осигураног случаја до висине суме осигурања, исто као што до тог износа одговара и за осигуране случајеве. Правило да ове мере морају бити разумне служило би као коректив за случајеве ако би између штете која је проузрокована и осигураног случаја који би наступио да није проузрокована постојала већа несразмера, у том смислу да је штета која је проузрокована ради спречавања наступања осигураног случаја несразмерно већа од евентуалног осигураног случаја.

7. У погледу правне природе обавезе осигурача да накнади штете које су проузроковане да не би наступио осигурани случај треба правити разлику између случајева кад је ове штете проузроковао осигураник и случајева кад их је проузроковало неко треће лице.

Обавеза осигурача да накнади ове штете осигуранику очигледно мора да буде уговорна обавеза. У том погледу не може бити разлике између случајева кад осигурач врши исплату због тога што је наступио осигурани случај и због тога што је његово наступање спречено пошто су то две обавезе које се у много чему могу сматрати комплементарним и према томе деле исту судбину.

Друкчије је међутим кад је штету ради спречавања наступања осигураног случаја претрпело треће лице. Оно се за накнаду те штете може обратити осигуранику и то по два основа: ако је само проузроковало штету на својим или туђим стварима по основу употребе ствари у туђу корист а ако је штету проузроковао осигураник на стварима трећег лица по основу одговорности за штету. Осигураник се затим може обратити осигурачу са захтевом да му се врати оно што је платио трећем лицу пошто смо већ раније дошли до закључка да у погледу обавезе осигурача није од значаја да ли је штету претрпео или проузроковао осигураник или неко треће лице. Тај се захтев оснива на уговору о осигурању. На тај начин, са ове тачке гледања посматрано, осигурање ствари добија у извесном смислу карактер осигурања од одговорности јер осигурач враћа оно што је осигураник био дужан да плати трећем лицу. Законски прописи у оваквим случајевима не дају трећем лицу право директног захтева према осигурачу. Разлог за то свакако треба тражити у чињеници да случајева кад треће лице претрпи штету због спречавања наступања осигураног случаја нема много, они нису посебно значајни а ни интереси тог лица нису у толикој мери угрожени као интереси трећих лица којима је изричито признато право на *actio directa* као што је на пример случај са жртвама саобраћајних удеса. Ипак, у складу са данас владајућим схватањем у теорији и већем делу судске праксе, према којем се жртви код осигурања од одговорности признаје директно право према осигурачу и кад то није изричито одређено, требало би и трећем лицу које је претрпело штету ради спречавања наступања осигураног случаја признати право да може бирати да ли ће се за накнаду обратити осигуранику или директно осигурачу. Међутим, пошто то изричито није забрањено, у случају да се треће лице са захтевом за накнаду обрати осигурачу, овај му може истицати све приговоре које би могао истицати осигуранику.

Из изложеног се могло видети да се на питање да ли осигурач сноси обавезу да накнади штету која је проузрокована ради спречавања наступања осигураног случаја не даје свуда исти одговор. У неким изворима права осигурања одговор на ово питање је потврдан, у другима одречан, док највећи број извора изричито не регулише ово питање. У овој трећој групи одговор се понекад може добити из начина на који су дефинисани уговор о осигурању или обавеза осигурача. Ако је у тој дефиницији тежиште стављено на ризик, одговор може бити потврдан нарочито с об-

зиrom на правило према којем се у случају сумње типски уговори тумаче на штету оне стране која их је саставила. Наиме, уговор о осигурању скоро без изузетка се закључује на бази типских услова које саставља осигурач, па ако није јасно да ли је осигурач обавезан или не да накнади штету проузроковану ради спречавања наступања осигураног случаја нормално је да се одговори потврдно јер је то на његову штету. Међутим, тамо где питање није изричито регулисано али је у дефиницији уговора о осигурању или обавезе осигурача тежиште стављено на осигурани случај у том смислу да обавеза осигурача може наступити тек кад се опасност предвиђена уговором о осигурању остварила и кад је наступио осигурани случај, тешко би било закључити, без обзира на било каква тумачења, да је осигурач обавезан да плати накнаду и за штете које не представљају осигурани случај. У ову групу улази и наше осигурање, бар према одредбама већине наших правила.

Према нашем мишљењу, у изворима права осигурања требало би одредити да је осигурач дужан да накнади штету проузроковану ради спречавања наступања осигураног случаја. У прилог оваквог мишљења говоре како разлози теоријске природе, нарочито што се функције осигурања тиче, тако и разлози практичне природе. За постојање ове обавезе не би требало да буде од значаја да ли је ове штете проузроковао осигураник или треће лице и да ли су оне погодиле осигураника или треће лице. Треће лице би се чак са захтевом за накнаду овакве штете могло обратити директно осигурачу. Исто тако не би требало да буде ни од каквог значаја да ли се штета која је проузрокована у циљу спречавања наступања осигураног случаја састоји у губицима, оштећењима или трошковима. Граница обавезе осигурача у погледу накнаде ових штета је сума осигурања, осим кад је у питању штета проузрокована по пристанку осигурача.

Одговор на питање да ли је осигурач обавезан да накнади штету проузроковану ради спречавања наступања осигураног случаја има и много шири значај. Мада представља само један детаљ из читавог низа питања која се постављају у области права осигурања, од којих су нека још скоро уопште необрађена, од овог одговора у знатној мери може да зависи и дефиниција осигурања. Наиме, ако прихватимо мишљење да је осигурач обавезан да накнади овакве штете, дефиниције осигурања које полазе од обавезе осигурача да исплати накнаду из осигурања за наступеле осигуране случајеве не могу се сматрати потпуно тачним. Чињеница је да осигурач у огромној већини случајева плаћа накнаду за наступеле осигуране случајеве али пошто би он требало да буде обавезан да накнади и штете које су проузроковане да не би наступио осигурани случај, за основ дефиниције је боље узети ризик обухваћен осигурањем него осигурани случај. Уговором о осигурању осигурач у ствари преузима обавезу да накнади штету у вези са ризицима обухваћеним осигурањем, било да је та штета резултат мера ради спречавања наступања осигураног случаја или његовог наступања. Овај аспект проблема очигледно захтева детаљнију анализу, и то у вези са дефиницијом и предметом уговора о осигурању.

Др. Ивица Јанковец

R É S U M É

Quelques remarques sur l'indemnité provenant de l'assurance pour les dommages qui ont été causés pour empêcher le sinistre de se produire

En exposant les solutions de certaines prescriptions sur le contrat d'assurance, les règles de l'assurance, les attitudes prises dans certaines décisions judiciaires et les opinions de certains théoriciens, l'auteur montre, dans la première partie de son article, qu'on ne donne pas partout la même réponse à la question si l'assureur est tenu d'indemniser l'assuré du dommage causé pour empêcher le sinistre de se produire. Dans certaines sources du droit d'assurance, la réponse à cette question est affirmative, dans certaines autres elle est négative, tandis que la plupart des sources ne règlent pas cette question d'une façon expresse.

L'auteur soutient l'opinion qu'il a fallu déterminer dans les prescriptions sur le contrat d'assurance et les règles de l'assurance, que l'assureur est tenu d'indemniser l'assuré des dommages de ce genre. En faveur d'une opinion pareille parlent aussi les raisons de nature théorique et, particulièrement en ce qui concerne la fonction de l'assurance, aussi les raisons de nature pratique. Pour l'existence de cette obligation il ne devrait pas être important si un dommage de ce genre avait été causé par l'assuré ou une tierce personne et si ce dommage avait frappé l'assuré ou une tierce personne. Cette tierce personne pourrait même s'adresser directement à l'assureur avec la demande d'être indemnisée d'un dommage de ce genre. Il ne devrait, non plus, être nullement important si le dommage, causé en vue d'empêcher le sinistre de se produire, consiste en pertes, dégâts ou frais. La limite de l'obligation de l'assureur en ce qui concerne le paiement de l'indemnité est le montant de l'assurance, excepté dans le cas où il s'agit d'un dommage, causé avec l'assentiment de l'assureur.

La réponse à la question si l'assureur est tenu d'indemniser l'assuré du dommage causé en vue d'empêcher le sinistre de se produire, peut avoir de l'importance pour la définition de l'assurance. Si nous adoptons l'opinion que l'assureur est tenu d'indemniser des dommages de ce genre, les définitions de l'assurance partant de l'obligation de l'assureur de payer l'indemnité de l'assurance pour les sinistres qui se sont produits, ne peuvent pas être considérées comme entièrement correctes. Le fait est que l'assureur paie, dans une majorité immense des cas, l'indemnité des sinistres qui se sont produits, mais comme il devrait être tenu aussi d'indemniser des dommages causés pour empêcher le sinistre de se produire, il est mineux de prendre comme base de la définition de l'assurance le risque compris par l'assurance que le sinistre. Par le contrat d'assurance, l'assureur assume, en effet, l'obligation d'indemniser aussi le dommage ayant trait aux risques compris par l'assurance, soit que ce dommage est un résultat des mesures prises en vue d'empêcher le sinistre de se produire soit de la réalisation de celui-ci.

РИМСКА ПРИВРЕДА И ПРОЦЕС ЊЕНЕ НАТУРАЛИЗАЦИЈЕ

Опадање производних снага је једна од карактеристичних појава, које праге пад западног дела римског царства и прелаз са робовласничког на феудални начин производње (1). Тај процес, који је трајао дуго времена и у почетку био једва видљив, обично се назива натурализацијом

(1) Машкин: Историја старог Рима (превод с руског), Београд, 1951, с. 505.